

ORTA ASYA'DAN ANADOLU'YA

BARAKLAR

GAZİKÜLTÜR

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları - 60

ORTA ASYA'DAN ANADOLU'YA BARAKLAR

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Adına Sahibi:

Fatma ŞAHİN

Gazikültür Yayınları
ISBN: 978-625-7518-16-1

Tepebaşı Mahallesi, Prof. Dr. Metin Sözen Caddesi, No: 8, 27010
Şahinbey / GAZİANTEP
Telefon: 0 342 241 44 00 Faks: 0 342 241 44 15
Email: info@gazikulturas.com

Koordinasyon: **M. Hakan TANRIÖVER**
Editörler: **Prof. Dr. Halil İbrahim YAKAR - Prof. Dr. Mehmet EROL**
Redaktör: **Ali GEZGİNCİ**
Tasarım: **Ahmet ÇELİK**
Dizgi: **Hatice VURAL**

Gaziantep 2022

Bu kitabın bütün yayın hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yazarın ve yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde kullanılamaz. Bu kitapta yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarına aittir.

Katalog Bilgisi :

Orta Asya'dan Anadolu'ya Baraklar, ed. Prof. Dr. Halil İbrahim Yakar - Prof. Dr. Mehmet Erol, Gaziantep: Gazikültür Yayınları, 2022. 558 s.

GAZİKÜLTÜR

BARAKLARDA TOPLUMSAL YAŞAM

Hüseyin ALDOĐAN*

GAZİKÜLTÜR

* Email; huseyinaldogan@hotmail.com

GAZİKÜLTÜR

ÖZET

Evrensel varlığın başlangıcından günümüze kadar, tarihin akışına göz attığımızda, bizlere o geçmişi anlatan satırların arasında öyle kelimeler vardır ki onların gücünün hiç kaybolmadığını, defalarca hem kitaplarda okuruz hem de güncel sosyal yaşamımızdaki sohbetlerin akışı içinde duyar ve sık sık tekrar ederiz. Toplum dinamiklerinin devamında ve yaşamın renklenmesinde kelimelerin gücü önemlidir. Bu kelimelerden birisi ise ülkemizin Güneydoğu coğrafyasında ve farklı coğrafyalarında varlıklarını devam ettiren büyük bir topluk olan BARAK'tır.

Barak'ın Asya coğrafyasındaki varlığı; "Çin'in öbür yüzünde, deniz tarafında yüksek dağların içinde ülke vardı. Onun padişahının adına "İt Barak Han" derlerdi. Oğuz Han, ata binip onun üzerine gitti, savaştılar. "İt Barak Han" savaşı kazandı. Oğuz Han kaçtı. Savaştığı yerin beri tarafında akıp giden iki büyük su var idi. O iki suyun arasında birçok gün durup kaçan askerinin önünü, arkasını topladı".

Anadolu'ya gelişleri; "Barakların şifahi tarihi ve destanları" bölümü" İran'da kendilerine reis seçtikleri Firuz Bey'in idaresindeki aşiretler gelip Yozgat havasine yerleştiler.

Barak aşireti Horasan'dan Anadolu'ya göç eder. Anadolu'ya göç güzergâhı, coğrafyalarda da görüleceği üzere, belli dönemlerde konar-göçer olarak yaşamışlar.

Yozgat'tan sonra "II. Süleyman döneminde tehcir kararı alınmış ve yöre ahalisinin bir kısmı Rakka olmak üzere, Kıbrıs Adası ve Anadolu'nun değişik yerlerine gönderilmeye karar verilmiş, daha sonrada bugün, Gaziantep Barakları olarak yaşamlarına, Fırat'ın batısındaki coğrafyada devam etmektedirler. Güney Doğu Anadolu coğrafyası dışında Anadolu'nun çeşitli bölgelerine ya-

Yılmış bulunan Barakların dışında güney komşumuz Suriye de Gaziantep'teki dört kabilenin akrabaları olan Baraklar da mevcuttur.

Barak sosyal ve toplumsal yaşam kültürü, günümüz Türkiye coğrafyasındaki yerel, kentsel ve kırsal yaşamında önemli bir yere sahiptir. Özellikle Gaziantep coğrafyasında yaşayan Barak kültürü, aşiretin önemli bir ögesidir. Bu makale de Barakların toplumsal kültür yaşamını konu edeceğim.

Anahtar Kelimeler: Barak, Gaziantep, Oğuz Han, Anadolu, Fırat.

Barak Adının Kaynağı

Barak, kelime olarak birden çok anlamda ifade edilmektedir. "Çok tüylü köpek. Türklerin inancına göre akbaba yaşlandığı zaman iki yumurta yumurtlar; onların üstüne kuluçkaya yatar. Abu yumurtalardan birinden barak adı verilen köpek çıkar. Bu, hızlı koşan ve avını en iyi koruyan köpektir. Diğer yumurtadan da akbabanın yavrusu çıkar ki o da en son yavrusudur. (Ercilasun-Akkoyunlu, 2004:162). TDK sözlüğün de ise "Tüylü, kıllı çuha, bir cins tüylü av köpeği." Günümüzde Barak sözcüğü ifadesinde ilk çağrışımı türkülerini ile menşur Gaziantep'in Nizip ilçesine bağlı bir topluluk, diğer ifadesiyle aşiret akla gelir.

"Barak kelimesinin geçtiği en eski eser Matta İncili'n de Barak, bir peygamber ismi olarak geçmektedir. Ancak İncil yorumcuları Barak kelimesinin... 'yıldırım' anlamına geldiğini, bu ismin Barak adındaki bir aşirete ait olduğunu, bu aşiretin Kenaniler ve Sisralara karşı savaştığını söylemektedirler" (Bozkurt, 2012:)

Hatta İncil yorumcuları Barak İbni İbiuam isminden birinin İsrail oğullarını Sisraların elinden kurtardığını söylerler" (Bozkurt, 2012: 149) yazarlar. Coğrafyalarda zaman zaman kent isimleri olarak da karşılaşılmaktadır. Nitekim "Yafa şehrine yakın bir mesafede Barak isminde bir şehir de mevcuttur. Ayrıca Şam yakınlarında Barak ismiyle bir de kasaba mevcuttur." (Bozkurt, 2012: 149).

Barak Baba

Asya coğrafyasından kavimlerin tarihi yaşam ve kültür coğrafyalarında Barak isminde kişilere rastlanmaktadır. Gerek devlet yönetimlerin de gerekse bazı toplulukların öncüleri olarak da tarihi belgelerde yer almaktadır.

"Bunlar arasında Özbek hanlarından Barak Han (Ölüm 1429), Maverahnehir'deki Şibanlı hanlardan Han Barak (1540-1559), Türkistan da Bükey hanların cediti olan Barak Han, Doğu Kazak sultanlarından Barak Han ve Ba-

rak Batır (Er barak), efsanede; önce Oğuz Han'ı yenen ve sonra Oğuz Han'ın yendiği Kıl Barak.

Celalettin Harzemşah devrinde, 'Barak Hacıb' isminde pek çok hadiseye katılmış olan ünlü bir kumandan da var.

Barak isimli kişilere, Osmanlı tarihinin ilk zamanlarında da rastlıyoruz. Rumeli fatihlerinden Gazi Evrenos Bey'in en büyük oğlu 'Barak Bey'dir. Evrenos Gazi 1417'de öldüğüne göre, Barak'ın 1380'lerden önce doğmuş olması gerekir. Demek ki bu tarihlerde 'Barak' ismi veriliyordu.

Saltıkname'de, Şerif (San Saltık), Kıl Baraklar diye bir topluluğa rastlar önce ona taş atarlar ve sonra anlaşılır. Türkmenistan'da Teke Uruğu içinde "Köpekler" diye bir oymak mevcuttur.

Selçuklular ve Osmanlı ilk dönemlerinde Kalenderi dervişleri içinde Barakiyyun diye anılan bir topluluk da mevcuttu." (Ayhan, 2020: 16-17).

Ön Asya coğrafyasın yaşayan Barak Baba'nın kim olduğu konusunda yazılan eserlerdeki ifadelerden 'saç ve sakallarını kazıtarak bıyık bırakan, boynunda boynuz ve aşık kemikleri taşıyan, vecd içinde şathiyeler söyleyen Moğollar arasında ve İlhanlı Hükümdarı Gazan (1295-1304) katında büyük hürmet gören ve Ulçayto Hüdebende Muhammet'in elçisi olarak gönderildiğini Gilan'da Araplar tarafından öldürülen, daha sonra kemikleri getirilerek Sultanîye'de bulunan Moğol hükümdar aileleri mezarlığına gömülen bir Kalender-i Haydari dervişidir." (Ayhan, (2020: 9)

Konumuz içeriğine uygun olarak Anadolu da yaşayan Barak Baba hakkında farklı farklı kaynaklardaki bilgilerle karşılaşmaktayız. Anadolu da çeşitli coğrafyalarda adı Türkmen toplulukları ile daha çok anılan Barak Baba, Anadolu'daki kerameti erenlerle de sağlıklı ilişkiler kurduğu anlaşılmaktadır. Anadolu yaşanan bazı hareketlerde yer aldığı ve Anadolu dışında Suriye ile Arap coğrafyalarında dolaştığı yazılı kaynaklarda yer almaktadır.

"Barak Baba'nın, XIII. yüzyılın sonlarıyla XIV. yüzyılın ilk yıllarında bir yandan Anadolu'daki Türkmenler, diğer yandan İran'da Müslümanlaşmakta olan Moğollar arasında faaliyet gösteren ilginç Türkmen babalarından ve -çok muhtemelen- Babai hareketi mensuplarından biri olduğunu biliyoruz. Kendisi San Saltık'ın en önde gelen halifesi olarak zikrediliyor. San Saltık'ın aksine, Barak Baba'nın hayatı çağdaş Arap kronikleri sayesinde oldukça açık çizgilerle bellidir. Bunun da sebebi, Barak Baba'nın uzun süre Suriye'de dolaşmış olmasıdır." (Ocak, 2002: 79).

Sarı Saltık'ın müridi ve halifesi Barak Baba hakkındaki önemli kaynakların başında gelen Arap tarihçisi el-Birzâlî, Barak Baba'dan bahsederken, şeyhinin Sarı Saltık olduğunu ve 692'de (1293) vefat ettiğini yazarak, hem onu zikrediyor, hem de ölüm tarihini kesin bir şekilde veriyor. (Ocak, 2002: 65)

“Barak Baba 707'de (1307 - 1308), Moğollar tarafından elçilikle gittiği Giylan'da öldürülmüştür. Bir şathiyesinde, müşşidinin Saru Saltuk olduğunu açıklar. (Abdulkaki (1958: 112)

Barak Baba'nın Anadolu da dolaşırken Hacı Bektaş Veli'ye yakın olduğu Velâyetnamelerde yer almaktadır. Hacı Bektaş Veli, baş halifesi Sarı İsmail'e “ahirete göçeceğini” bildiren vasiyetini söyledi.

“Sana bir vasiyetim daha var:

Öğüdümü tut. Ölümünden sonra bin koyunla yüz sığır kurban et, bütün halkı çağır, hizmet et, onları doyur. Yedinci gün, kırkinci gün helva dök, korkma. Erin harcı eksilmez. Ne kadar mürit, muhip varsa davet et, onları topla, öğüt ver ağlamasınlar. Bir halifem de Barak Baba'dır. Gerçek bir erdir. Ona da söyleyin. Karesi'ye varsın, Balıkesiri'ye gidip orasını yurt edinsin. (Abdulkaki, 1958: 90)

İslam ve Türk İslam İmparatorlukları konusunda araştırma yapan İlahiyat ve Türkolojik kökenli akademisyenlerin eserlerinde Anadolu erenleri hakkında zaman zaman ayrılık zaman zamanda aynı bakış açılı ifadeler kullandıkları aşikâr. İşte Barak Baba konusunda önemli bir örneği Ahmet Yaşat Ocak kendi eserinde bunu Barak Baba hakkındaki ifadeleri ile yansıtmaktadır.

“H. Hüsâmeddin, F. Köprülü, Hilmi Ziya (Ülken) ve A Gölpınarlı, Arap kaynaklarındaki bu tasvirlerle bakarak, Barak Baba'nın Şaman hüviyetini henüz korumakta olan, Kalenderiyye tarikatına mensup bir Türkmen babası olduğunu haklı olarak tahmin etmektedirler. Hatta biz, kazınmış saç, sakal ve kaşlarına, aşağı saliverilmiş gür bıyıklarına bakarak onun bir Haydari şeyhi olduğunu düşünürüz. İşte bu görüntüleri sebebiyle Barak Baba ve dervişleri, Arap uleması tarafından Ehl-i Sünnet mezhebi dışında telâkki edilmişler, hattâ Müslüman sayılmamışlar, bu yüzden Mısır'a sokulmamışlardı.

Barak Baba'yı Anadolu'daki diğer Türkmen şeyhlerinden ayıran bir özelliğine de temas etmek gerekiyor. Olcaytu Hudâbende'nin maiyyetinde görev yapmış olması dolayısıyla, onun On iki İmam Şiilğine geçmiş olduğu kolayca anlaşılabilir. Nitekim hatırlanacağı üzere, Gilân elçiliğinin bir amacı da ora halkını bu mezhep vasıtasıyla Müslüman etmektir. Zaten -kaynağı gösterilmemekle beraber- Amasya Tarihi- nde bulunan bir kayıt, Barak Baba'nın, Olcaytu'nun

Hız Alinin, dolayısıyla Allah'ın mazharı olduğuna inandığını belirtiyor.

Görüldüğü üzere Barak Baba'nın bir Kalenderi (Hayderi) şeyhi olduğu çok açık olarak ortadadır. Böyle olunca onun şeyhi olan Sarı Saltık'ın da Kalenderi (Hayderi) şeyhi olması gerektiği mantıken kaçınılmaz olur." (Ocak, 2002: 83-84)

Bir eğitimci olan Aydın Ayhan, gerek akademisyenlerin gerekse bazı sivil toplum kuruluşlarının web sitelerinde değerlendirilen Barak Baba hakkındaki değerlendirmeyi yayına hazırladığı eserin de paylaşıyor.

Barak Baba ve Felsefesi

"Barak Baba, gerek görünüşü ve gerek yaşam biçimi bakımından, oldukça tepki çeken ve İslam dışı olduğu söylenen bir Batini dervişidir. Saçı, sakalı tıraşlı, uzun bıyıklı, belden yukarısı çıplak, el ve ayak bilekleri demirden halkalı, başında boynuzlu bir maskeyle dolaşmakta, çalgı çalmaktadır. Neden Böyle olduğu sorulduğunda, Bu durumuyla "zavallıları eğlendirmek istediğini" belirtmektedir. Onun bu tavırları, Sünni inanç ilkelerine pek uymamaktadır. Eski Yunan'ın Kinik filozoflarını andıran bir yaşam felsefesi ve davranışı vardır. "Haydari Kalenderilerinden"dir. Amasya'da halkı 'Al- i aba sevgisi' Ehl-i beyt/12 İmam sevgisine halkı çağırmıştır. Öte dünyaya inanmamakta, ruh göçüne inanmaktadır.

Tanrı'nın Hz. Ali'nin kişiliğinden ortaya çıktığına ve sonradan Sultan Hudabende'yle birleştiğine inanmaktadır. Farzların özünün 'Ali sevgisi' olduğunu savunmaktadır. Güzelleri Tanrı olarak görüp, secde etmektedir. Mala mülke değer vermez, kendisine verilen paraları herkesle paylaşmaktadır.

Tarihler çoğu kez genel adlandırmalarda bulunarak Barak Baba olarak nitelendirirler. Oysa ruh göçü, Ali ruhunun başkalarında ortaya çıkması gibi inançlara Şiilik ve Caferilik oldukça karşıdır. Kaldı ki, Sarı Saltuk'un müritlerinden olması da onu Şii olmaktan alıkor. Oysa o, bu düşünceleriyle daha sonraki yıllarda Azerbaycan'da ortaya çıkacak olan Fazlullah'ın Hurufiliğinin ve Ali İlahiliğin temellerini atacaktır." (Ayhan, 2020: 30-31)

Barak Türkmenleri

Türkmen kelimesinin geçtiği ilk kaynaklardan birisi Kaşgarlı Mahmut'un Divanulugati't Türk'üdür "Türkmen; Oğuzlar ve Oğuzların dışında kalan göçebelerden Karluklar" (Ercilasun-Akkoyunlu, 2004: 911) Bu görüşü teyit eden bir başka araştırma; Oğuzlar için Türkmen kelimesini kullanmadan önce IX. asırda Karluklara Türkmen dendiği yönünde çeşitli deliller sunan Kafesoğlu, "... bu tabirin geniş hudutlar içinde tam bir siyasi birlik kurmuş olan Türk boylarını

toplucu ifade etmek için kullanılmış olduğunu söylemektedir. Bu siyasi birlik dağıldıktan sonra Oğuzlar ve Uygurlar gibi diğer Türk boylarıyla husumet içinde olan Karlukların Kök Türk tabirini kullanamayacaklarını” belirten Kafesoğlu, Kök Türk ile aşağı yukarı aynı mefhumu ifade eden Türkmen’i kullanmış olduklarının anlaşıldığını bildirmiştir. Daha sonra X. asrın ikinci yarısından itibaren Hazar’ın kuzey düzlüklerinde büyük bir siyasi birlik vücuda getirmiş olan Oğuzların bu tabiri kullanmış olduklarını söylemektedir. (Zeyrek, 2009:6)

Faruk Sümer ise “bilhassa Oğuzların ticari münasebetler sebebiyle X. yüzyıldan itibaren aralarında yayılmaya başlayan İslam’ın, XI. yüzyılda Oğuzların ezici çoğunluğun dini haline geldiğini” belirtmektedir. (Sümer, 1972:X) Bunun sonucunda Oğuzlara XI. yüzyılda Türkmen adı verilmiş. Bu ad yaklaşık iki asır sonra her yerde Oğuz adının yerini almış. Böylece Oğuz destanları ile hatıraları yaşatılan atalarının adı olarak Türkmenler arasında uzun müddet yaşanmış.” (Sümer, 1972:X) Sonuç olarak Oğuzların Türkmen değil Türk oldukları asıl Türkmenlerin ise Karluklar olduğu gerçeği aşikârdır.

Sonuç olarak Etnografya Türk Dergisi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Dergisi ve A.Ü.D.T.C.F dergilerinde yayımlanan yazılı metinlere baktığımızda Barakların Türkmen olduğu fakat Oğuz değil Karluk oldukları gerçeği ile karşı karşıyayız. Aynı eserin 10. Sayfasında “Barak Hacib, Barakoğulları sülalesindedir. 1210’da meydana gelen Tamas Muharebesi’nden sonra Harzemşahların hizmetine girmiş bilahare hükümdarın veziri olmuştur. Harzemşah Devletinin Cengiz istilası esnasında kuşatma sonlarında çıkan kargaşalardan da faydalanarak 1222 de Kirman’da istiklalini ilan etmiş ve kurduğu beyliği kısa zamanda kuvvetlendirmiştir. İslamiyeti kabul ettikten sonrada Abbasi halifeleri tarafından tanınarak kendisine Kutluk-Han unvanı verilmiştir. Barak hanedanı oğulları 81 yıl hüküm sürmüştür.” (Barthold, 1979: 307).

“VII. hicret asrında KERMAN’da hükümet sürmüş olan (KARA HATAYLILAR- Kara-Hitayliler olması gerekir-) ve diğer namla (AL-İ BARAK) devletini kuran BARAK HACİB- diğer adı Kutluğ Handır. Sultan Mehmet Harzemşah Mogollar tarafından bozulduğunda, Barak Hacib Kerman’a varıp orasını zaptıyla H. 621’de kendi namına hutbe okutmuş ve 11 sene hükümet sürdükten sonra H.632’de vefat etmiştir... Al-i Barak devleti; 621’den 706 tarihine kadar 85 sene sürmüş ve 8 hükümdar gelmiştir...

Bahis mevzumuz olan Barakların vaktiyle bu aile veya devlete mensup olmaları ihtimalden uzak değildir. Esasen tarihi hayatları ve menkıbeleri bu ihtimali tahakkuk ettirecek mahiyettedir. (Kum, 1963: 31)

“Gaziantep yöresindeki Barak boyunun dahil olduğu asıl göç ise Firuz Bey önderliğinde 1630-1640 yıllarında gerçekleşmiştir. Bu göç sırasında Baraklar, tabii oldukları Oğuz boylarıyla beraber Erzurum, Erzincan üzerinden gelerek, Sivas havalisine perakende olarak yerleşmişlerdir (1630-1640). (Kum, 1963: 41)

Kelimeler anlam ve güçlerini tarihte yaşadıkları coğrafyalarda buldukları toplumsal bütünlüğün içinde adlanarak kalıcı olurlar. Bu tarihi oluşumun akışı içinde Barak adı tarihi varlığıyla günümüze kadar gelmiştir. Bir Türkmen topluluğu olduğunu şu kaynaklardan öğrenmekteyiz.

Barak sözcüğünün Asya coğrafyasında kurulan Türk devletlerinin egemenliği altındaki coğrafyalarda Ebulgazi Bahadır Han'ın 1660 yılında kaleme aldığı, lakin 1663 yılında vefatı üzerine yarım kalın ve daha sonra oğlu Enuşe tarafından tamamlanan Şecere-i Terakime Türkmenlerin Soy Kütüğü eserinde bulmaktayız.

Adı geçen eserin aslı Şecere-i Terakime Türkmenlerin Soy Kütüğü'dür. “Eseri yayına hazırlarken Taşkent ce Akbabadaki nüshaları getirmeye çalıştık. Ancak sadece Özbek Bilimler Akademisi, Doğu Elyazmaları Enstitüsü, 171. Numarada kayıtlı olan nüshayı getirebildik.” (Ölmez, 1996: 8)

“Şimdi bundan sonrasını (ise) Çingiz soyundan Ürgençli Arap Muhammed Han'ın oğlu Abugazi Han anlatır. Çok eziyetler gördükten sonra yaşımız otuz dokuza ulaştığında, 1050 tarihinde, yılan ayında Harezme'de, babamızın tahtına oturup memleket işleriyle uğraştık. Türkmenler o zaman Mankışlak, Ebulhan ve Tecen Nehri'nin kenarında oturuyorlardı. Harzem'de oturanlar bizim geldiğimizi işitip, kaçıp adı geçen bu üç yurda göçtüler. Daha sonra bir kısmı göçle, bir kısmı (da) yolla üç yurtta evi olan hiç kimse kalmaksızın hepsi (tekrar) Harzem'e geldiler ve iyileri buyruğuna katıldı, kötüler ise hizmetkâr oldu.” (Ölmez, 1996: 231)

“Çin'in öbür yüzünde, deniz tarafında yüksek dağların içinde ülke vardı. Onun padişahının adına İt Barak Han derlerdi. (Oğuz Han) ata binip onun üzerine gitti. Savaştlar. İt Barak Han savaşı kazandı. Oğuz Han kaçtı. Savaş-tığı yerin beri tarafında akıp giden iki büyük su var idi. O iki suyun arasında birçok gün durup kaçan askerinin önünü, arkasını topladı”. (Ölmez, 1996: 238). “Oğuz Han İt Barak Han'a yenildikten on yedi yıl sonra yeniden ata binip gidip İt Barak Han'la savaşıp onu yenip İt Barak Han'ı öldürerek Müslüman olanlara dokunmaksızın Tanrı'ya iman getirmeyenleri öldürüp, çocuklarını esir edip dönüp evine geldi.” (Ölmez, 1996: 239).

Barak aşireti Horasan'dan Anadolu'ya göç ediyor. Anadolu'ya göçün güzergâhındaki coğrafyalarda da belli dönemlerinde göçer konar olarak yaşamışlar.

Bu coğrafyalar, İnan ve Azerbaycan coğrafyalarıdır. Lakin göç topluluğunda yalnız Baraklar yoktur. Baraklar Türkmenlerin üçüncü göç grubu olarak bu yurtlardan göç etmiş oldular.

Prof. Dr. Cahit Tanyol Hoca 1951 ve 1964 yıllarında Barak'ta araştırmalar yapar. 1952 yılında İ.Ü.E.F. Sosyoloji dergisinin 7. sayısında yayımlan araştırmasının "Barakların şifahi tarihi ve destanları" bölümünde: Bununla beraber Baraklar kendi aşiretlerini Uzun Hasan aşiretinin bir parçası sayarlar ve Akkoyunlu hükümdarını kendilerinin ilk reisi olarak tanırlar. Şifayı ananeye göre, Uzun Hasan öldükten sonra, Seyit Selahattin evlatlarından Firuz Bey isimli bir zatı kendilerine reis seçiyorlar. İnan'da kendilerine reis seçtikleri Firuz Bey'in idaresindeki aşiretler gelip Yozgat havalisine yerleşiyorlar. Eserin orijinalinde:

"Baraklar bu yerleşmeyi şu türkü ile anlatırlar:

Çıktık Horasan'dan eyledik sökün
Düşürdüler bizi tozlu yollara
Omuzda parlıyır uzun şilfeler
Aşırdılar bizi karlı dağlara

Kehi konduk, kehiğöçdik yollardan
Bilip bilmediğimiz garip illerden
Kerbela yolundan şu düz çöllerden
Düşürdüler bizi gurbet ellere

Bölük bölük oldu yüklendi güçler
Atlardı ihtiyarlar yayaydı gençler
Başımıza geldi gördüğüm düşler
Bizden sonra bir nam kalsın dillere

Dedem oğlu söyler aşkın bağından
Aşırdılar bizi Yozgat dağından
Anadolu, Sivas şehri sağından
Düşürdüler bizi şu düz çöllere
(Tanyol, 1952: 73-74).

Orta Anadolu'ya birinci, ikinci ve üçüncü göçle gelen aşiretler yazın Sivas Uzun Yayla da kışın ise Şam'a kadar uzanan bir coğrafyada göçerliklerini sürdürürler. Lakin bu göçerler geri gittikleri coğrafi alanda yöre halkı tarafında şikâyetlere ve Osmanlı açısından da asayiş sorunlarına neden oluyorlar." 1690 yılı II. Süleyman döneminde tehcir kararı alınmış ve yöre ahalisinin bir kısmı Rakka olmak üzere, Kıbrıs Adası ve Anadolu'nun değişik yerlerine tehcire yollamaya karar verilmiş (Uçakçı, 2013: 451-452) daha sonrada bugün yaşamlarını yürütmekte olan Fırat'ın batısındaki coğrafyada Gaziantep Türkmenleri olarak yaşamların devam etmektedirler. Güneydoğu coğrafyası dışında Anadolu'nun çeşitli coğrafyalarına yayılmış bulunan Barakların dışında güney komşumuz Suriye de Gaziantep'teki dört kabilenin akrabaları yaşayan Baraklar da mevcuttur.

Toplandık aşiret geldik Colap'a
Baş bend Firuz Beğ'in değil mi?
Emreti beyler konduk yan yana
Haci Ali'nin yurdu Seylan değil mi?"

Dedemoğlu'nun bu dizelerinden de anlaşıldığı gibi aşiretin beli bir zaman Çorum'da da kaldığı anlaşılmaktadır. Lakin bu zorunlu göçle birlikte tüm Baraklıların gelmediğini, bir kısmının o coğrafyada kaldığını bugün yurdun diğer coğrafyalarında yaşamlarını devam ettiren aynı soyadı dahi yaşayan Baraklardan anlamaktayız. Ayrıca Barak, Firuz Bey'in başkanlığında Colap'a yerleştirilmiş. Bu yerleşmeden sonra Firuz Bey'in reisliği altında aşiretlerin başına, Oğlu Şahin Bey, kardeşi Kenan Bey ve Kurt Bey atanıyor. Bu atamayı; "Elimizdeki kayıtlara göre ilk tayin tarihi 1693 Şubat ayında olup, önce Bozkoyunlu oymağına mensup olan Firuzoğlu Şahin Bey ondan sonra kardeşi Kenan Bey tayin edilmiştir. Bozkoyunlu oymağı 1691'de Rakka iskânına memur olmuştur. (Orhunlu, 1987: 53)

Bu coğrafyaya yerleştirilen aşiretler zaman zaman kendi başlarına hareket ederek başka bölgelere kaçmaya başlıyorlar. Her ne kadar Osmanlı yönetimi zaman zaman fermanlarla tekrar Rakka ve diğer coğrafyalara dönmelerini istese de bu konu da başarılı olamıyor. Bu aşiretlerin içinde Baraklıların da olduğunu görmekteyiz." Raka havalisinde iskân olunan Türkmen aşiretlerinin Anadolu'ya dağıldıklarına dair." (Refik, 1989: 100).

Barakların bölgede ki Arap aşiretlerinden Tay ve Muvali ile dönem dönem kavgaları, Osmanlı'nın aşiretleri birbirine denetletme ve kontrol politikasından kaynaklanmaktaydı. Barakların hâkimiyetiyle sonuçlanan bu kavgaların neticesin de aşiretler arasında evliliklerin de oluşturulmasıyla Osmanlı istenilen

hedefe ulaşmaktaydı. Baraklar bu coğrafya da Milli, Ketiken, Arap Binisait, aşiretleri ile de zaman zaman tekrar eden kavgalar yapmışlardır. Lakin bu coğrafyada Baraklarla Osmanlı arasında zaman zaman vergi ve diğer talepler konusunda çatışmalar da oluyordu. Baraklarla “Arap aşiretleri arasında 19 Aralık 1692 yılında Rakka Mukavelesi imzalanmıştır.”(Çelikdemir, 2002: 252)

Baraklar Arap ve diğer bölge aşiretlerle çekişmelerine yaşamaları Osmanlı'nın zorunlu iskân politikaları neticesinde sonucu zorunlu olarak Fırat'ı geçerek önce Nizip'in Tilbaş bölgesine daha sonrada bugünkü yurtları olan Fırat'ın batısına yerleşmek zorunda kalırlar. Bu çatışmaların yaşandığı dönemde bugünkü Barak yerleşkesinde dört oymağın kendisine kalıcı yerler edinmesi kesinleşiyordu. Bu dört oymak; 1- Abdürrezaklı, 2- Kürdili, 3- Torunlar, 4- İsalı oymaklardır.

Barakta Toplumsal Yaşam

Barak sosyal ve toplumsal yaşam kültürü günümüz Türkiye coğrafyalarındaki yerel, kent ve kırsal Barak kültür yaşamında önemli bir yere sahiptir. Özellikle Gaziantep coğrafyasında yaşayan Barak kültürü, aşiretin önemli bir ögesidir. Bu bölüm de Barakların sosyal ve toplumsal kültür yaşamı ile gelenek ve göreneklerini konu edeceğim

Toplulukların toplumsal yaşamındaki değişimleri kültürel değişimlerle mümkün olabilir. Kültürel değişimle ise hemen kısa bir sürede olabilecek değişimler değildir. Eğer bir sosyal grup kültürel değişimleri başaramaz ise geleceğin toplumu olması mümkün olamaz. Kültürel değişimleri çağdaş eğitimi alabilen topluluklar bu değişimi daha sağlıklı ve kalıcı olmasını başarabilirler. Siyasal ve sosyal yönetimlerin olumsuz yönetim süreçleri çağdaş değişimi ana olumsuz etkenidir. Bir topluluğun maddi ve manevi kültür değişimlerinin en önemli unsurlarında biri manevi değerlerini sahip çıkıp korumasıdır.

Bir topluluğun değişim yaşaması için bulunduğu coğrafi alan, bölge, ülke ve evrensel iç ve dış yeniliklerden haberdar olması gerekir. Yani sağlıklı iletişimler kurması gerekir. Eğer bunu başaramıyorsa kapalı bir toplum olarak kendi alanında kalıp çürür, geleceğin kuşaklarını da çağdaş değişimlerle buluşturmaya başaramaz. Geleceğin medeni ve çağdaş toplumu olarak da ismini tarihe yazdıramaz.

Barak topluluğu da ilkçağlardan itibaren çeşitli coğrafya devletlerinin siyasal, ekonomik ve sosyal yönetim anlayışları altında yaşamış bir topluluktur. Bugün yaşamlarını sürdürdükleri Gaziantep'in kırsalında tarihi değerlerinin özünü korumakla birlikte 1960 sonrası başlayan ekonomik ve sosyal zorunlu göç nedeniyle bu değerleri yeni yaşam alanlarında yaşamak zorunda kalmışlar-

dır. Lakin bu kültürel değerlerin büyük bir kısmı yok olmuş veya değişime uğramak zorunda kalmıştır. Bunu engelleyen faktörlerin en önemlileri dış evlilikler, ekonomik ve sosyal yaşam koşullarıdır. Kentsel alanlara göç etmek zorunda olan Baraklılar kent yaşamının kurallar gereği kültürel değişimlerini yaşamak zorunda kalmışlar ve bir kısım kültürel değerlerini de yaşamadıkları için unuttular. Gerek Anadolu ve gerekse Anadolu dışında yaşayan Baraklar 1940'lı ve 1950'li yıllarına kadar kapalı toplum olarak yaşamlarını sürdürmekte idiler. Bugün ise yaşamlarını sürdürdükleri coğrafyalarda tarihsel kökenleri Asya Horasan'ına uzanan sosyal ve toplumsal yaşamlarına ait gelenek ve göreneklerin yaşatmaya devam etmektedirler.

Kendilerini bozkıra dağıtılmış köylerin yaşam alanında bulan insanlar tarih geçmişlerini, gelenek ve göreneklerini Cumhuriyetin ellili yıllarına kadar büyük oranda öz değerleri ile koruyup yaşamlarında devam etmişlerdir. O günden sonra değişen koşullar ve çoğalan nüfus nedeniyle bozkırı terk etmeye başlayan yeni nesiller birlikte taşıdıkları kültürel genlerle Anadolu'nun başka köşelerine ve hatta diğer kıtalara kadar gitmişlerdir. Ancak bu süreçte geçmişin öz değerinin büyük çoğunluğu da geride bırakılmıştır. Yaşları 40-50 üzerinde olanlar için her ne kadar Barak bozkırının toprak kokusu burunlarında tütse de geri dönüşlere pek rastlanmamaktadır. Yeni kuşakların ise o tarihi değerlere ve mekânlara uzak kültürlerle yetiştiklerini söylemek fazla yanlış olmayacaktır.

2014 yılından itibaren Barak köylerinin yaşadığı coğrafyada yaptığı alan araştırmalarında gerek sohbet ettiğim Baraklılar gerekse gözlemleri sizlerle paylaşmanın konunun içeriği bakımından büyük önem taşıdığı kanaatindeyim.

Barak coğrafyasına yakın Gaziantep'te yaşayan ve Barak köyleri ile ziraat ve diğer ilişkilerini yürüten emekli öğretmen İsa Tiryaki, Barak topluluğuyla ilgili düşüncelerini şöyle ifade diyor:

“ - 1950'li, 60'lı yıllara kadar kapalı bir kutuydu. Asya'dan geldiği kültürü olduğu gibi yaşayan, dışa açılmayan, dıştaki; yani Barak dışındaki insanlara güvenmeyen anlayışı vardı Barak'ın. Önce bilmezden gelir, anlamazdan gelir herhangi bir konuyu. Tabii bu yılların daha önceki yaşanmışlıkların verdiği acı deneyim. Ondan sonra, bakar ki herhangi bir tehlike yok, ondan sonra açılır konuşmasına devam eder. Yalnız tespit çok doğru, çünkü sürekli itilmiş, oradan oraya kakılmış, oradan oraya sürülmüş, ama içi henüz bozulmamıştı.

- 1900'lü yılların başından ortalarına kadar olan yaşam biçimi, ta oradan (Asya) gelenek, görenek, anane çerçevesinde yapılan bir çalışma ve de o süreç işleyen bir mekanizmaydı. Ne diyelim artık teknoloji mi gelişti? Barak dışa mı açıldı? Ondan sonra da okuyan da fazlalaştı. Önce okuyan yoktu, parmakla gösterilecek düzeyde insanlar okuyordu. (İsa Tiryaki, Gaziantep).

Barak Örf ve Âdet

“Baraklar, müşterek bir örf ve âdete sahiptirler. Menkıbe ve destanlarını hikâye ederken her oymak kendisini birinci planda zikretme ve hadiselerin önemli kısmını kendi aşiretlerine izafe etmeği ihmal etmez. Aşiret reisleri aynı zamanda Barak aşiretlerinin bir nevi vakanüvisidir. Reislikle beraber Barak tarihini bilmeye, onları yeni nesillere öğretmeye memurdur...”

Barakların kültürleri kendi aşiret menkıbelerine ve onların mücadeleli hayatlarına münhasırdır. Sünni olmakla beraber Barak köylerinde, Dere köyleri denilen diğer Türkmen köylerinde olduğu gibi, cami hemen hemen yok gibidir veya sonradan yapılmıştır. Hayatlarına dini eserlerden ve fikirlerden ziyade, kendi millî ananeleri hâkimdir. Göçebe halk ananesinin beraberinde getirdiği manevi kıymetler onların bir nevi dini gibidir. Onlarda mistik din problemlerine rastlanmıyor...

Baraklarda, içtimai bütünlüğü ve tesanüt duygusunu temin ve devam ettirmekte en mühim âmil müşterek örf ve âdettir... Barak örf ve âdetinde müşterek olan kıymetler henüz muhafaza edilmektedir. İçtimai hayatı ilgilendiren kaide-ler geçerliklerini muhafaza etmektedir. Kıymetler içinde, iktisadi kıymetlerin değişmesiyle hemen sarsılanlar daha fazla manevi kıymetlerdir. Bu sarsılma, mesela kendi tarihi anelerine ve edebiyatlarına karşı bir ihmalle başlıyor...

Bir Barak köyünde eski örf ve âdete, göç hikâyelerine ve halk şiiirlerine ait sorduğumuz bir suale cevap olarak:

-Bunları Hülmen köyünde Kör Derviş, Ağca köyde İdris Ağa'nın uşakları, Mahmut ve Ahmet (çocukları) ve Merdihamis köyünde Âlâma Ahmet ve Eli-foğlu köyünde İbrahim Ağa bilir, diye cevap verdiler.

Örf ve âdete bağlı, hukuki ve İçtimai müesseseler, ancak kanun tazyikiyle zorlanmaktadır. Fakat umumiyetle aşiri sistemin örf ve âdeti, hükümetin kanunlarına mukavemet etmektedir. Baraklarda, toprak, mülkiyetine geçiş ve intibak nispetinde, aile hayatında ve hukuki mevzuatta göze görünür bir değişme görülmez. Hele bazı sahalarda örf ve âdet o kadar kuvvetlidir ki, meselâ evlenme müessesesi bir türlü Medenî Kanunun müeyyidelerine riayet etmemektedir.” (Tanyol 1952: 92-95)

Aile Hayatı ve Evlilik

Geçmiş dönemlerde ekonomik sorun nedeniyle Barakta evlilik konusu kan davalarına kadar varan sorunlar doğurmaktaydı. Sebebi ise evlilik masrafını karşılayacak ekonomik gücün olmaması nedeniyle erkeklerin kız kaçırmaya mec-

bur olmaları idi. 50-60 yıllarına kadar devam eden bu durum göç ve kentsel yerleşim hayatından sonra son bulmuştur.

Elifoğlu köyünde İbrahim Ağa'nın oğlu Av. Kalgay Özarıslan, Baraklarda toplumsal yaşam konusunda aile ve evlilik konusundaki ifadeleri:

“Baraklarda aile yapısı olarak büyük aile, toplu aile kavramını vurgulayabiliriz. Bundan ne çıkarabiliriz? Yani kardeşler, bacılar, damatlar, amcalar falan son zamanlara kadar aynı evde, aynı hanede yaşarlardı ve dolayısıyla bu insanların rahat yaşayabilmesi için de çok geniş mekânlar şeklinde evler oluşturuluyordu. Bu bir anlamda da güzel bir şey; yani aile bireylerinin birlikte olması, birbirini dinleyebilmeleri, sıkıntılarını paylaşabilmeleri, yakın temas içinde olmaları falan, onların mutluluğu için ve sorunların çözümü için de önemliydi. O nedenle o büyük aile kavramını ben de önemsiyorum.

Fakat teknoloji değiştikçe, iletişim arttıkça kentler, münasebetler yoğunlaştıkça, çoğaldıkça bu kavram yavaş yavaş yerini çekirdek aileye doğru yüzünü çevirdi ve böyle bir evrime doğru yöneldi. Şimdilerde doğrusu o büyük aile kavramı pek yok.

Barakta evlilikler daha çok bildik, tanıdık yakinen ne olduğunu anladığımız kimseler arasında olması yeğlenir. Dışarıdan gelen birisi ailenin o alışık olduğu, o yıllardır yaşadığı düzene müdahale falan gibi kabul edilir ve dolayısıyla çok yabancıdan evlilik falan istenilmez. Ancak istenilecekse bu defa istenilen kızın ailesiyle ilgili çok uzun araştırmalar yapılır. Yani bu kız bizim aile yapımıza falan uygun düşer mi? Yoksa mevcut yapıyı zedeler mi? Falan şeklinde böyle uzun uzun soyunu sopunu, geçmişini falan böyle bir araştırılır, evlilik bu şekilde yapılır; ama esas tercih edilen de oymakların kendi aralarında, hatta akrabaların kendi aralarında falan akraba ve iç evlilik . Evet, çünkü biz de hatta şunu söylerler: İşte kötü kızın nişanlısı emmisi oğludur. Böyle yabancıya gitmesin, buna ilişkin türküler de vardır. Onlar söylenir. Bu evlilikle yani kabileler arasındaki evlilik anlayışı bundan ibaret. Özellikle daha eski dönemleri ifade etmek için böyle anlatacağım; taraflar, yani damat ile gelinin birbirini çok yakından görmesi, izlemesi, gözlemesi falan maalesef mümkün değildi. Dolayısıyla ebeveynin, annenin, babanın ve akraba büyüklerinin telkinleriyle bu iş olurdu.

Barak'ta evlilikler daha çok bildik, tanıdık yakinen ne olduğunu anladığımız kimseler arasında olması yeğlenir. Dışarıdan gelen birisi ailenin o alışık olduğu, o yıllardır yaşadığı düzene müdahale falan gibi kabul edilir ve dolayısıyla çok yabancıdan evlilik istenilmez. Ancak istenilecekse bu defa istenilen kızın ailesiyle ilgili çok uzun araştırmalar yapılır. Yani bu kız bizim aile yapımıza uygun düşer mi? Yoksa mevcut yapıyı zedeler mi şeklinde uzun uzun soyunu sopunu, geçmi-

şini falan bir araştırılır, evlilik bu şekilde yapılır; ama esas tercih edilen de oymakların kendi aralarında, hatta akrabaların kendi aralarında akraba evliliği idi.

Düğün başlayacağı zaman düğünün yapılış şeklini gelenek ve göreneklerin karar mekanizmasını ataerkil aile yapısından kaynaklı daha çok damat tarafının dedikleri olur, ama kızın da kız tarafının da belli ölçüde istekleri vardır. Onların da mutlaka yerine getirilmesi gerekir. Bunun olabilmesi için işte o evlilik öncesi falan pazarlık denilen bir olay vardır. Hem damadın hem gelinin tarafları iki veya üç temsilciyle birlikte kente giderler, önceden kararlaştırdıkları şeyleri almak üzere. Bunlar ziyet olur, giysi olur vesaire. Onları almak üzere bazen de yahu biz şunu da istemiştik, bu olmadı işte biz de şöyle düşünmüştük falan şeklinde ufak tefek tartışmalar da olur, ama bu, böyle olayı bozucu boyutlara falan ulaşmaz.

Barak düğünlerinin ön hazırlığını özetleyeyim. İşte bu pazarlıktan döndükten sonra düğün kurulacağından bir gün önce ya da iki gün önce yine davulla zurnayla köyün, kendi köyünün bütün evleri dolaşılır ve komşular düğüne davet edilir. Bir de dışarıdan geleceklerle ilgili bir olay vardır. O da okuntu dediğimiz davetiye yollanır komşu köylere, tanıdıklara, bildiklere. Kimleri çağıracaksa düğüne onlara okuntu yollanır. O okuntuyu da böyle köyde durumu zayıf olan, ekonomik durumu işte biraz daha güçsüz olan falan birisine yaptırılır; bahşiş verilir çünkü davetiyeyi bırakana bahşiş verilir ve böyle bir dayanışma da içerir. Düğün kurulduğu gün, genellikle pazartesi günleri kurulur ve perşembe akşamı biter; yani işte eski ifadeyle cuma akşamı biter. Bu arada komşu köylerden gelen misafirler köyün dışındayken karşılanır, davulla zurnayla falan karşılanır. Düğün sahibi tarafından keza birlikte falan onlara hoş geldin denilir ve onların köyde kimin tarafından ağırlandığı önceden kararlaştırılmıştır. O ağırlayacak olan aile ile gelen misafirler tanıştırılır ve onlar misafirlerini alır evine götürürler. Bu da bir dayanışma, bir paylaşma, işte o kadar misafire falan tabii bir tek evin hizmet etmesi kolay olmaz. Böyle hoş bir şey, tatlı bir şey olarak gerçekleşir

Cenaze

Cenaze ile ilgili cenaze evi uzun süre kendisi yemek çıkarmaz. Komşular tarafında yemekler hazırlanır ve taziyeye gelenler gelen konuklara işte komşular tarafından yapılan, hazırlanan yemekler ikram edilir ve bunun süresi de bir hayli uzundur. O da yine dediğim gibi içtimai durumuna göre 1 hafta, 10 gün, 20 gün, 1 ay falan devam eder ve cenazeye gelenler, komşu köylerden gelenler herkes mutlak suretle bir şeyle gelir, yani bir katkı ile birlikte gelir. Nedir o katkı? O katkı bir kurbandır, bir koyundur, efendim işte bir çuval şekerdir. Efendim buna benzer mutlak suretle gelenlerin ihtiyaçlarına cevap verecek türden şeyler getirilir, katkılar yapılır.

Giyisi

Önce kısaca erkeklerin kıyafetlerini söyleyeyim. Şimdi tabii kıyafet de zamanla birlikte değişime uğruyor. Esas itibarıyla Barak'ta kıyafet şalvar, üzerine bir yelek ve bir cekettir. Fakat zaman zaman da muhtemelen Arap kültürünün etkisiyle fistan dediğimiz entari şeklinde giysiler de görüldü. Ama bunlar çok yaygınlaşmadı ve uzun da sürmedi. Normal, klasik giysisi ne ise şalvar, yelek ve ceket ona dönüldü. Erkeklerin genelde kıyafetleri böyledir. Bir de köyde biraz işte ekonomik durumu iyi olmayanlar beyaz uzun bir don, yani pantolon gibi uzun bir don üzerine yine beyaz bir gömlek ve onun üzerine bir yelek giyerler. Bu daha çok durumu iyi olmayanlar tarafından kullanılır.

Kadınların kıyafetlerine gelince, baş bağlama diye bir şey var. Mesela genç kızların kıyafetleri daha cıvı cıvı, daha renkli olur. Başlarında Ahmediye dediğimiz sarı renkte bir örtü vardır. Onun üzerine de poşu dediğimiz yine simli bir giysi diyelim ya da başörtüsü sarılır ve genç kızlar o poşu ile Ahmediye'nin arasına yörede sedef dediğimiz, çok da güzel kokan şeyi koyar. Bazıları da lüle falan takar. Baktığında bilirsin ki bu genç kız.

Mutfak

Barak mutfakları ise ellili yılların, çocukluğum ya da gençliğimin yılları itibarıyla söyleyeyim; koca bir ev mutfak diye adlandırılır. Orada iki ya da üç oda vardır. Ocak vardır, efendim hemen arkada bir yıkanma yeri vardır. Ocak hem içeride vardır hem mutfağın önünde vardır. Ayrıca bir de gezen ocak dediğimiz mobil, yani taşınabilir ocaklar yapılırdı. Bunlar çamurdan olur, bunu istediğin yere götürebilirsin. Onda da çok güzel yemekler olur. Tabii yakıt olarak da daha çok odun kullanılır. Yemeklere gelince; yemek daha çok bulgur pilavı, üzeri et veya da sulu bir yemek vardır. Klasik yemek budur. Bulgur pilavı üzerinde kuzu, koyun eti ve yanında sulu yemek. Çorbalar ve yörenin sebze ve bitkilerinden yapılan çorbalar. Kışa hazırlık olarak yazın ve sonbaharda tarhana, bulgur, un, süt ürünleri olarak peynir, çökelek ve topaç dediğimiz kavurmanın top şeklinde yuvarlanması, bağcılığa bağlı dayalı olarak işte pestiller, sucuklar. Onlar da kışın şirincelik derler zaten, kışın böyle aile toplantılarında komşular da çağrılır falan sofralar kurulur. Bunun dışında kurutmalar yapılırdı, yani patlıcan kurutması, domates kurutması, biber kurutması yapılırdı.

Erkekler mutfak işlerine, yemek işlerine karışmaz, yaklaşmazlar. İçki sofraları kurulur. Sofraya gelen yemeklerin boşalması sonundaki boş kalan tabaklar asla mutfaka götürülmez, içki içilen yerde bir kenara bırakılır.

Mimari Yapı

Barak evleri kerpiçten yapılır. İÇeri girersiniz bir büyük koridor. Sol tarafta genellikle seki gibi bir yükseltiyeye bir oda yerleştirilmiştir. Tam kapının karşısına yük yeri diye tabir ettiğimiz altında çuvallar, üstüne yatakların dizildiği bir bölüm vardır. Yine sağ tarafta da girdiğimizde sağ tarafta da böyle kiler gibi, eşyaların, yiyeceklerin vesairelerin olduğu bir bölüm vardır. Yani genelde üç T biçiminde girişte sağda, solda 2 oda ve karşıda uzun bir koridor. İşte o koridor dediğimiz yerin zemininde çuvallar vardır. Bulgur çuvalları, un çuvalları vardır. Onun üzerinde de yine işte rengârenk sünevet denilen kilimler falan sarkıtılır. Onun da üzerine yataklar dizilir. Barak kültüründe önemli yeri var. Evler dışları da çarpı dediğimiz kirece benzer beyaz renkte bir toprak maddeyle çarpılır, yani badana yapılır. Evlerin kapısı tamamen güneye bakar. Sonra kocaman bir avlu vardır, biz ona hayat diyoruz. Epeyce geniş olan hayatın içinde ambar vardır, ağaran damı vardır; yani süt ürünlerinin olduğu ağaran dediğimiz ağaran damı vardır ve bir tarafında da koca mutfak vardır.

Tek katlıdır evler, iki katlı olmaz. Her hayatta, her avluda mutlak suretle bir ağaç vardır. Bu dut olabilir, asma olabilir. Yazın oturmak üzere yine evin girişinin bir tarafında, sağında ya da solunda seki diye tabir edilen yerden 50-60-70 cm yüksekliğine varan bir oturma yeri vardır; yani açık teras gibi bir şey. Efendim çok sıcak olduğu için bölge yazın ora kullanılır. Onun dışında hemen şeyin arkasında bu ev hayatının, ev avlusunun arkasında ahırın şeyi vardır avlusu vardır, ahır hayatı vardır. Orada da atlar için ayrı yer vardır, eşekler için ayrı yer vardır. Koyunlar, keçiler için ağıl dediğimiz ayrı bir bölüm vardır. Develik diye bir yer bulunur, eskiden deve de vardı çünkü develik diye daha yüksek kapılı, devenin girebileceği tarzda yer. Bir tarafta da işte çit hayvanlarının barındığı, beslendiği ve yemlendiği falan bir bölüm vardır. Orada da en az iki göz olur ve o iki gözün sırayla daha her hayvanın işte yem yiyebileceği kadar tüneyip bir akere dediğimiz ne vardır? Duvak gibi bir şey vardır yani. Onu ne diyorlar şimdi? Bilmiyorum. Biz akere diyoruz, yem oraya konulur. Evlerin anahtarları enteresandır, ya tahtadandır ya da ağaçtan yapılır. Veyahut da dövülmüş demir denilen frengi diyorlar o anahtarlara.

Mutfak bölümünün içinde kapısı mutfaktan oraya açılan Sululuk denilen bir bölüm vardı. Su dökülen yer, yıkanılan yer anlamında Türkçe anlamıyla bBanyo denilen bölüm.”(Av. Kalgay Özarıslan-İstanbul)

Barakta yaşamının içinden gelen Özarıslan'ın ifadeleri ile güneydoğuda Diyarbakır, Urfa, Gaziantep, Kahramanmaraş, Malatya, Bingöl, Bitlis, Elâzığ yörelerinde dolaştığımda göçer olan Türkmen topluluklarının hepsinde ortak bir yaşam alanı oluşumunu görmekteyiz. Lakin Barak oymaklarındaki bazı

toplumsal yaşamın kültür değerlerinin özgünleştiği de anlaşılmaktadır. Bunun ana sebebi ise tarihsel olarak Barak odaların kültür ve sosyal yaşam kurallarına yaptığı öncüllükten kaynaklanmakta.

“Barak Odaları” bir mekteptir. Ve onların kültürüne hâkimdir. Değişme emareleri bu odalardan başlamaktadır. Eskiden “Barak Odaları”nda bahis konusu olan şeyler, hikâye, musiki ve “Osmanlı” adını verdikleri hükümetle mücadele ve münasebetler idi. Bunları tespit eden destanlar, onların söylenmesi birinci planda konuşma konusu idi. Barak halkının “Osmanlı” ile sürekli mücadelesi onları politikacı yapmıştır. Bir Barak atasözünde bu şöyle ifade edilir: “Oğlunu biraz mektepte, biraz da Barak odalarında okut” derler. Eskiden bu odalarda, yukarıda işaret ettiğimiz gibi, siyasi, tarihi ve edebi bir hava hâkimdi. Şimdi, bilhassa kasabalara yakın köylerde, konuşma mevzuu iktisadi hadiselere yönelmiş bulunuyor. Bu, manevi kültür kıymetlerinin azalmasına, ihmaline sebep olmaktadır. Bir Barak köyünde eski örf ve âdete, göç hikâyelerine ve halk şiiirlerine ait sorduğumuz bir suale cevap olarak:

- Bunları Hülmen köyünde Kör Derviş, Ağca köyde İdris Ağanın uşakları, Mahmut ve Ahmet (çocukları) ve Mercihamis köyünde Âlâma Ahmet ve Elifoğlu köyünde İbrahim Ağa’lar bilir, diye cevap verdiler. (Tanyol, 1952: 94).

Barak Odalarının hiyerarşisi şu: Büyüğe saygı. Geçmiş dönemlerde sayısı misafirler gelir, günlerce kalırlarmış. Bir yerden bir yere gitmek de zaten bu kadar kolay olmadığına göre kalınması gerekiyormuş.

Birincisi ister istemez bir konaklama fonksiyonu var, konaklama yeri. Yaşamın devam ettirmek için yemek yeme yeri, su içme yeri, sohbet, dinleme yeri zorunlu olmuş. Şimdi kimse gidip de bir köyde kalmıyor, yani ben şu köyde kalacağım falan demiyor. Dolayısıyla odaların fonksiyonel olarak işlevi çok büyük oranda azaldı.

İkincisi odaları devam ettirecek kimse de kalmadı, bu çok önemli bir husus, pek konuşulmuyor ama en önemli hususlardan bir tanesi de bu. Neden? Çünkü eskiden oda sahipleri büyük toprak sahipleriydi.

Çoğu bilmeyerek bunu Anadolu’daki köy odalarıyla karıştırır ki hiç alakası yok. Köy odası köyün orta malıdır, sahibi yoktur. İhtiyaç halinde köyde herhangi birisi kullanır. Diğer zamanlarda muhtarların idaresi altındadır. Şimdi Barak odası böyle değildir. Barak odası bir adamın odasıdır, bir şahsın, toprak sahibi çoğu da genelde kendisine ağa denilen bu varlığını, bu kişiliğini devam ettirebilmek için de gelirinin çok büyük bir kısmını oradaki misafirlerine harcayan, yediren, içiren, yatıran insanların kurduğu odalar. Şimdi böyle bir toprak sahibi

kalmadı. Arazinin parçalanması, bölünmesi, paylaşılması, miras nedeniyle el değiştirmesi nedeniyle tabii ki küçüldü. Doğal bir şeydir, yani bu süreç içerisinde. Dolayısıyla odanın iki yerde kaybı oldu; birisi oda müşterisi kalmadı diyebiliriz. İkincisi odanın sahibi kalmadı.

Barak odaları geleneğinin köken itibarıyla Asya coğrafyasında yaşan Türk ve Türkmen topluluklarında mevcut olduğunu tarihi belgelerden de anlamaktayız. Göçer Türkmen ve diğer coğrafya toplulukları gezgin göçerlik dönemlerinde çadır, yerleşik hayat geçtikten sonra da odanın oluşmuş günümüze kadarda varlığını korumaya devam etmektedir.

“Bir gün Kam Han oğlu Han Bayındur kalkmıştı. Şamî günlüğü yeryüzünde diktirmişti. Ala sayvanı gökyüzüne ışnamıştı. Bin yerde ipek halı döşenmişti. Hanlar Hanı Han Bayındur yılda bir kere toy edip Oğuz beylerini konuklardı. Gene toy edip attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kırdırmıştı. Bir yere ak otağ, bir yere kızıl otağ, bir yere kara otağ kurdurmuştu. (Otağ: büyük ve süslü, gösterişli çadır. TDK)

Oğlu olanı ak otağa ve kızı olanı kızıl otağa kondurun; kimin ki oğlu kızı yok, kara otağa kondurun, kara keçeyi altına döşeyin, kara koyun yahnisinden önüne getirin, yerse yesin, yemezse kalsın gitsin, demişti.” (Şaik, 1993: 5)

“Görür müsün neler oldu? Han Bayındur kalkıp ayağa dikilmiş, bir yere ağ otağ, bir yere kızıl otağ, bir yere kara otağ diktirmiş; oğulları ağ otağa, kızlıları kızıl otağa oğlu olmayanı kara otağa kondurun; kara keçeyi altına düşeyin, kara koyun yahnisinden Önüne getirin, yerse yesin, yemezse kalsın gitsin.” (Şaik 1993:6)

“Oğul, kalabalık Oğuz beylerini odamıza çağıralım. Nasıl uygun görürlerse ona göre iş edelim.

Kalabalık Oğuz beylerini hep çağırdılar, odalarına getirdiler, ağır konuktuk eylediler. Kalabalık Oğuz beyleri, geldiler, yediler, içtiler, söz açtılar, danış ettiler, bu kızı istemeye kim varabilir, dediler. Sonra Dede Korkut'un gitmesini münasip gördüler.” (Şaik, 1993: 34)

Barak gelenek ve görenekleri, sosyal ve ekonomik yaşam konular, siyasi ve sosyal konular tarafsız bir yaklaşım içinde sohbetler de söz konusu olurmuş. Hiyerarşik bir işleyiş içinde bilginin ve çağdaş yeniliklerin topluma intikalinde öncüllük yapıyormuş demek de yanlış olmayacak.

Barak odalarının vazgeçilmez ikramı acı kahve olurmuş. Toplumun yaşa-

mında önemli bir yer sahip olan davul ve zurna çalınırmış. Yankı sazlı veya sazsız Barak türküleri ise odanı geleneğiymiş. Misafirlerin kişisel kariyer ve toplumsal yerlerindeki farklılıklara bakılmaksızın hizmet ilkesi anlayışlı bir yaklaşım sergilenirmiş.

Oymaklar arası da oda sahiplerinin kendi kimliksel değerlerini korumaları geleneksel bakış içinde tatlı bir rekabetin olduğu da yaşanmış. Ayrıca oymaklar arası ihtilafların görüşülmesi ve karara bağlanması bu odalarda oymak kollarını temsil eden ‘Oymak Ağası” diye adlandırılan öncüler tarafından yürütülmüş. Barak ağaları aşiretçi ağılık işleyişli bir ağalık değil. Toplumsal bütünlüğün sağlanması, gelenek ve göreneklerin yaşatılması, Barak kültürünün sürekliliğinin sağlanıp yeni kuşaklara intikali konusunda özverilerde bulunan kişiler demek daha doğru olacaktır.

Barak toplumsal kültür yaşamında odaların fizik özelliği yapısı ile toplumsal yaşam içindeki işlevi bakımından önemli bir yere sahip idi.

“Odaların uzun salonlarının başucunda, şömineye benzer şekilde inşa edilmiş ocaklar vardır. Ocakların şöminelerden şekil olarak bir farkı yoktur. Yalnız bu ocakların şöminelere göre çok daha fazla işlevleri vardır. Bu nedenle ortalama bir şömineden daha büyüktürler. Ocaklarda, ortut diye tabir edilen, kurumuş bağ, zeytin ve fıstık dalları yakılır. Bu ocaklardan en az bir adedi odada mutlaka vardır. Büyük odalarda iki hatta üç tanesi de salon sayısı ile orantılı olarak bulunur.

Barak bölgesinin güneşi çok fazla olduğundan odaların salonlarında iki veya üç adet küçük sayılacak pencereler vardır. Bu pencereler normalden daha yüksektedir. En büyük sebebi güvenlik ve az ışık ihtiyacıdır. Bu odalar tek veya iki katlı olsunlar, değişmeyen ortak özellikleri zeminden en az bir metre yukarıda toprak dolgu üzerine inşa edilmiş olmalarıdır. Hemen hepsinde, giriş kapılarının iki tarafında yine toprak dolguyla oluşturulmuş ve seki denilen dışarıda oturma yerleri vardır. Bu sekilerin, zeminden bu kadar yüksekte tutulmalarının sebebi, bölgede çok bulunan akrep ve diğer zararlı böceklerden korunmaktır. Odaların iç zemini de toprak sıvadır. Salonun bir köşesinde el yıkamak için otuz santim yüksekliğinde ve yaklaşık iki üç metre kare büyüklüğünde bir alan vardır. Burası çimento ile sıvanır. Ama çimentonun bol kullanıldığı son yıllarda odaların tabanı da çimento sıvayla sıvanmakta ve üzerine şap çekilmektedir. Bu durum hem temizlikte kolaylık sağlamakta hem de sıcak yaz günleri sulanarak bir serinlik elde etmeye yaramaktadır.

Odaların salonlarının iki tarafında karşılıklı yer sergileri vardır. Ortalama bir odada, ocağın bulunduğu kısımdan kapıya doğru karşılıklı olarak uzanan

bu sergiler, genelde cins olarak değişmekle birlikte, hepsinde vardır. Sergiler, iki katlıdır, altta hasır vardır.

Hasırın üzerinde oda sahibinin mali durumuna göre keçe, kilim veya halı vardır. Bu sergiler, yaklaşık bir metre eninde ve 10-15 metre uzunluğundadırlar. Bu nedenle, bir salonun iki yanında yaklaşık bir metre eninde ve 4 metre uzunluğunda 6 halı veya kilim karşılıklı olarak yer alır. Karşılıklı iki sıra halindeki bu sergilerin ortası 1-1.5 metre kadar boşluk kalmaktadır. Buraya genelde bir şey serilmez. Kış aylarında, bu orta alana da sergi serildiği olur.

Karşılıklı olarak duvara dayalı halı yastıklar vardır. Bu halı yastıkların, yüzleri isminden de anlaşılacağı gibi halıdandır. Bunlar halı atölyelerinde özel olarak bu amaçla imal edilirler. Halı yastıkların duvara gelen yüzleri ise düz kilim tarzı imalatlardır. Yastıkların içine yün doldurulup, öne gelen halı yüzü ve arkaya gelen kilim yüzleri dikilir. Halı yastıklar ocağın başından, kapıya kadar iki sıra aralıksız dizilirler. Yerlerdeki değerli halılarla, yanlardaki halı yastıkların uyumu tek kelimeyle mükemmeldir. Odaların bir kısmında sahibinin bilgi ve kültür durumuyla alakalı kitaplık vardır.

Bu odalarının genel durumu şekilde birlikte, birden fazla salonu olanların birisi farklı olabilmektedir. Farklı olan bu salonlarda iki tarafı uzun kerevetler olmakta, bunların üzerine yan halıları örtülmekte ve tabii halı yastıklar bulunmaktadır. Ancak bu tip salonlarda, doğası gereği şömine-ocak bulunmamaktadır. İki tarafı kerevetin ortasında 6-7 metre uzunluğunda bir yemek masası bulunmaktadır. Genellikle ağır konuklar bu masada yemeğe alınırlar. Tuvaletler, odaların makul mesafe uzaklığında bulunurlar. Hiçbir odanın içinde tuvalet yoktur. Zamanına göre düşünürsek, temizlik açısından en iyi yaklaşımın bu olduğu anlaşılacaktır. Zira o dönemde Barak'ta tazyikle akan su olmadığı gibi insanlar içme suyunu bile 30-40 metre derinliğinde kuyulardan temin etmekteydiler. Ama konukların tuvalet ihtiyacı için her zaman su dolu ibrikler hazır bulundurulurdu.

Odaların salonlarının, giriş kapılarına göre solunda, şömineye en yakın yerde odanın sahibi oturur. Tam karşısında sağ tarafa ise en hatırlı konuk oturur. Bunlardan sonra sağlı sollu konuklar ve oda sahibi ailenin diğer ileri gelenleri önem derecelerine göre dizilirler. Başköşeye oturan konuğun dışında hiç kimseye şuraya otur denilmediği halde, bu iş gerek oda sahipleri, gerekse konuklar tarafından o kadar iyi ayarlanır ki, kimsenin bu oturma düzeninden alındığı görülmemiştir.

Oturma şekli, halı yastıklara dayanarak ve sökenip bağdaş kurarak olmaktadır. Bu oturma şekli, dışardan gelen ve alışık olmayan konuklara zor geldi-

ğinden, onlar ayaklarını uzatarak oturabilirler. Odalarda konukların olduğu ve olmadığı zamana göre değişen oturma ve sohbet tarzı vardır. Konuk olmadığı zamanlar, oda sahibinin yakınları ile çalışanları usule uygun oturup sohbet ederler. Genelde hanımlar ve kız çocukları odalar gelmezler. Erkekler ve erkek çocuklar odada otururlar, çocukların önemli konukların bulunmadığı zamanlarda odaya giriş çıkışları genel olarak 8-10 yaş arasındadır. Daha küçükler odaya giremezler. Önemli (ağır) konuk olduğu zaman, 17-18 yaşından küçükler odanın içine giremezler. Evle oda arasındaki servislere yardımcı olurlar. Bu hizmetlere sayısız kere katılan genç insanlar kendilerini kabul ettirir ve odaya girme ve oturma hakkına kavuşurlar.

Gençler, konuk yokken veya varken lafa karışamazlar, ancak kendilerine bir şey sorulursa cevap verebilirler. Bu arada kendilerinden istenilen işleri yaparlar. Oda içinde hizmeti esas olarak oda sahibinin soyundan insanlar yaparlar. Bunların yetmemesi halinde hizmetçi ve azaplar da yardım ederlerdi.

Önemli konuklar geldiğinde, oda sahibi orada ise o yoksa sıra ile ailenin en büyük erkekleri konuğu ağırlamak için elinden gelen her çabayı gösterir. Konuk oturtulup hal hatır sorulduktan sonra, bazen hissettirilmeden bazen de duruma göre sorularak yemeğe kalıp kalamayacağı öğrenilirdi. Bu arada birisi görevlendirilerek sürüye gönderilir, bir veya birkaç kuzu veya koyun getirtilip hemen kesilip yüzülür ve çok acele olarak yemek haline getirilir. Hele aniden gelen devlet görevlileri için bu olay kaçınılmazdır.

Barak odalarında, önceden tasarlanmış davetlerde ve aniden gelen konuklara çıkarılan yemeklerde farklılıklar vardır. Özellikle davet ziyafetlerinin çeşidi, lezzeti, keyfi eşsizdir. Barak'ta misafir ağırlamak çok önemli ve vazgeçilmez bir yarış olduğundan yemeklerin lezzeti de o ölçüde artmıştır. Bir ziyafette, genellikle içki içildiğinden, çeşit çeşit peynirler, enfes tereyağları, eşsiz lezzetteki yerli ve şehirden getirilen meyveler ile cacık ve salatalar meze olarak sofraya konulur. Bu arada görevli gençler, kuzu etinden yapılan şişi kebabları sıcak sıcak ve akşamdan getirirler. Kebap arasında kuzu etinden yapılmış çiğköfteler de ihmal edilmez. Bunu takiben, haşlanmış ve kızartılmış enfes içli köftelere sıra gelirdi. İçki ile birlikte yuvalama da yenildiği olur. Oldukça uzun zaman alan içki içme faslının sonunda esas yemeğe sıra gelirdi. Bu esas yemek hemen hiç değişmez menüdür. Bulgur veya tercihen firik pilavı, haşlanmış parça et, bamya, fasulye, patates veya bu tür bir yemektir ki, buna cıvık denir. Pilav, sini tepsilere içinde 3-4 kişiye gelecek şekilde ortada olur. Cıvık denilen yemek ise her kişinin önüne bir tabak konur. Haşlanmış kuzu veya koyun etleri ise pilavın üzerine iri iri serpiştirilerek yerleştirilir. Herkes buradan gözüne kestirdiği parçayı kendisi alır. Ama kuzunun başı, kesin olarak yarım açılmış olarak bir şekilde en hatırlı konuğun önüne konulur. Bu, en eski Türk törelerindedir. Barak'ta da aynen uygulanmaktadır. Önüne baş konulan konuk, eğer bunu yemek istemiyorsa,

kendi arzusuyla yemek istemediğini belirtir, bunun üzerine genellikle oda sahibi tarafından birisine işaret edilir veya sözlü olarak ne yapılacağı söylenir.” (Aksoy, 1995: 13-14)

Barak köylerinin bulunduğu coğrafyada yaptığım araştırmalarda çok az sayıda Barak odasının işlevini devam ettirdiğini tespit ettim. Bunun nedenleri konusunda yöre halkıyla yaptığım sohbetlere de “Barak odalarının işlevini sürdürecektir şahısların azalması ve eskisi gibi misafirlerin Barak odalarında konaklamamaları” olarak ifade edildi. Ekonomik sorunlar ve nüfus artış nedeniyle Barkta 1960 yıllarından itibaren başlayan kentsel göçler, teknolojik iletişim ve ulaşım araçlarını değişimi bu oluşuma etki etti demekte yanlış olmayacaktır.

Buradaki temel sorunlardan birisi de 1960 yıllarından sonrası bölgede aydınlar göçünün başlaması. Çok medeni, çağdaş, ileriye dönük bir toplum bireyleri yetiştirmesine rağmen bu toplum bireylerinin yüzde 80'i bu bölgeyle hiç ilgilenmemiş. Barak'ın kültürü gerek Barak'ın sosyal yaşantısı gerekse ekonomik problemlerinin bir bütünlük olarak, bir grup olarak, bir oluşum olarak, bir aydınlar grubu sorumluluk almalıdırlar demek yanlış da olmayacaktır. Çünkü güçsüz insan bugünleri yarına nasıl hayatına devam ettireceğini düşünen insandan çok büyük bir gelişme kültürel, sosyal falan hiçbir şey bekleyemezsiniz. Bunlar güçlü insanların işidir ve bu güce çok yaklaşmışken, bu güce elimizi uzatıp almamız mümkün iken bunu istemiyorsak bu bir eksiklik. Bu eksikliğin cezasını ekonomik olarak çekeceğimiz gibi çocuklarımız da çekecek, ama daha da önemlisi belki bunlardan daha önemlisi bu kültür de aşırı fakirliğin verdiği etkiyle yavaş yavaş kayboluyor. Tabii ki ülkelerin siyasal yönetim politikalarının uyguladığı politikalarda göz ardı edilmemelidir.

Buna rağmen Barak oda ve toplumsal kültürünü yaşatma konuda girişimlerde yeniden başlamış bulunuyor. Gerek eğitim sebebiyle Barak dışında yaşamalarını sürdüren aydınları kültür yayınları Barak kültürünü yaşatmak için katkılarını sürdürmektedirler. Barak'ta yaşayan ekonomik durumları iyi olanlar ile Barak dışında yaşayan bazı Baraklıların şahsı ve imece üslûyle odalara yeniden işlerlik kazandırma faaliyetlerine de başlamış bulunmaktadırlar.

Dr. Göksel Tiryaki, Barak Seydimen köyünde doğup da Barak dışında öğrenim gördükten sonra Barak kültürüyle yakından ilgilenen Baraklı bir bürokrat. Barak gelenek ve göreneklerin farklı farklı eserlerinde hikâyeler halinde yayına kazandıran Göksel Tiryakin eserlerini <http://seydimen.blogspot.com/>. [blogspot.com.tr](http://seydimen.blogspot.com.tr) adresini incelediğimde; işte bu bereketli topraklardan çıktık. Bu verimli toprakların ve güzel insanların hikâyesini yazmaya anlatmaya ve çektiğimiz veya derlediğimiz fotoğraf ve videolarla tanıtmaya çalışıyoruz. Belki unuttuğunuz, belki kaybettiğiniz, belki arada bir hatırladığınız ve belki de

hiç zihninizden atmadığınız o hasret dolu geçmişinizden, bugüne dair önemli yansımaları da olan hatıralar ve hikâyeler bunlar. Memleket ve çocukluk, insan hangi yaşa gelirse gelsin ve ne kadar çok mekân değiştirirse değiştirsin, hep yanında taşıdığı şeylerdendir. (Dr. Göksel Tiryaki Bürokrat İstanbul)

Tarihi akışın içinde topluluklar coğrafyalardan coğrafyalara yaşam mücadelesi için göç ederek savrulurlar. Geride bıraktıkları eski mekânlarından aldıklarını yeni mekânlara intikal ettirip toplumsal değer yargılarını yaşatmaya çalışırlar. Yaşamını devam etmekte olan medeniyetlerin en güçlü kültür dinamiğini ise yerel kültürler oluşturmaktadır. Yerel kültürlerin kaybolmaya yüz tutması, toplumsal değer yargılarının da kaybolmasına neden olacaktır. Yerel kültürlerini kuşaktan kuşağa aktarmayan medeniyetlerin geleceği ise karanlığa mahkûmdur.

Kendilerini bozkıra dağıtılmış köylerin yaşam alanında bulan insanlar tarih geçmişlerini, gelenek ve göreneklerini Cumhuriyetin ellili yıllarına kadar büyük oranda öz değerleri ile koruyup yaşamlarında devam etmişlerdir. O günden sonra değişen koşullar ve çoğalan nüfus nedeniyle bozkırı terk etmeye başlayan yeni nesiller birlikte taşıdıkları kültürel genlerle Anadolu'nun başka köşelerine ve hatta diğer kıtalara kadar gitmişlerdir. Ancak bu süreçte geçmişin öz değerinin büyük çoğunluğu da geride bırakılmıştır. Yaşları 40-50 üzerinde olanlar için her ne kadar Barak bozkırının toprak kokusu burunlarında tütse de geri dönüşlere pek rastlanmamaktadır. Yeni kuşakların ise o tarihi değerlere ve mekânlara uzak kültürlerle yetiştiklerini söylemek fazla yanlış olmayacaktır.

Tarihi akışın içinde topluluklar coğrafyalardan coğrafyalara yaşam mücadelesi için göç ederek savrulurlar. Geride bıraktıkları eski mekânlarından aldıklarını yeni mekânlara intikal ettirip toplumsal değer yargılarını yaşatmaya çalışırlar. Yaşamını devam etmekte olan medeniyetlerin en güçlü kültür dinamiğini ise yerel kültürler oluşturmaktadır. Yerel kültürlerin kaybolmaya yüz tutması, toplumsal değer yargılarının da kaybolmasına neden olacaktır. Yerel kültürlerini kuşaktan kuşağa aktarmayan medeniyetlerin geleceği ise karanlığa mahkûmdur.

Barak yerel kültür yaşamında türkülerin ayrı bir önem vardır. Güncel yaşamında sevginin, isyanın ve sürgünün tarihi söylemleri olarak yer alır. Adeta geçmişi geleceğe bağlayan Barak topluluğu hakkında bilgi kaynağıdır. İçerik ve anlamları güncel hayatın birçok alanına rehberlik edecek kadar zengindir. Barak sosyal ve toplumsal yaşamının içinde kalmayıp sınırların açarak evrensel bir alan da yerini almıştır da diyebiliriz. Tarihsel olarak ustadan çırağa misali varlığını devam ettirmektedirler.

'Barak türküleri söyleyiş özelliklerinden dolayı çoğu coğrafyalar da sevierek söylenen uzun havalardır. Bu türküler daha çok Türkmen toplulukları tarafından dilden dile dolaşmışlardır. Barak türkülerini birkaç bölümde inceleyebiliyoruz. Barak türküleri üretildikleri döneme göre iki kümede incelenebilir.

- a) Göçebe Dönemi türküleri
- b) Yerleşik Dönem türküleri

Göçebe dönemi türküleri 3 bölümde söylenir: İskân türküleri, turna ve göç ile ilgili türküler, halk hikâyelerinden alınan türküler. İskân türküleri iskânla ilgili sorunları, zorlukları, kavgaları anlatır. Turnalar ile ilgili türküler göçebe Türkmen topluluklarının göç süresince derlediği, sembolü turna kuşu olan türkülerdir. Halk hikâyelerinden alınan türküler ise hikâye geleneği unutulmuş lakin çoğu hâlâ uzun hava olarak okunan türkülerdir. Âşık Garip, Hirşid ile Mahmeri'den alınan türkülerdir. Karacaoğlan Barak türkülerinde Barakların yaşadıkları bölgenin köylerinin, yörelerinin adı olarak yer alması Baraklar arasında bir yakınlık olarak algılanır ve Karacaoğlan türküleri de söylenir. Barak ozanlarından etkilenen Karacaoğlan, 16. yy'da yaşamış ve Barakların yaşadığı coğrafyalarda göçebe toplulukları ile kışlaklarda, yaylaklarda bir araya gelmiş. Bu nedenle aralarında bir ortak kültür vardır.

Yerleşik dönem türküleri, Barakların kırsal kesimlerinde yaşayan Barak ozanları arasında önemli bir yere sahip. Her köyü türkücüsü sazını alıp köy köy dolaşarak bu türküleri söyler ve büyük bir saygı görür. Kubinli Abdil, Çiftlikli Mahey, Kubaşoğullu, Mankül, Bayındırlı Gazi bunlardan bazılarıdır.

Göçebe Dönemi'nde kalan türküler daha çok ayrılık, sevgi ve iskân üzerine iken günümüzde işlenen temalar çeşitlidir: Yoksulluk, geçim sıkıntıları, sınıfsal çelişkiler.

Günümüzde üretilen Barak türkülerini temalarına göre de 1) Sevgi türküleri, 2) Ağıtlar, 3) Mayın ve kaçakçı türküleri

Sevgi türküleri kavuşmayan âşıkları, sevenlerin birbirine nazını, sevenlere engel olanlara yapılan sitemleri, sevginin güzelliklerini anlatır. Uzun hava söylendiği gibi kırık hava olarak da söylenir. Dügünlerde ve dost topluluklarında çok söylenir.

Ağıtlar, Barak türküleri arasında en yaygın olanlarıdır. Ağıtlar ölen kişi için toplumda etki uyandırmaya yöneliktir. Koşma ya da yedekli türkü nazım biçimi ile söylenirler.

Mayın, kaçakçı türküleri ise 1980'li yıllara kadar kaçakçılık Baraklar arasında önemli bir geçim kaynağı idi. Sınırın öte tarafına geçen kaçakçılar zaman zaman mayına basıp ölebilirlerdi. Ölenler ile ilgili ağıt yakılırdı. Bu türkü biçimine günümüzdeki bazı eserlerde hâlâ rastlanmaktadır. (Oğlum Muhammed)

İşkân türkülerini okuyan Barak ozanları sırasıyla şunlardır: Dedemoğlu, Taşdemir, Kul Hüseyin, Mehmet Bey, Taşbaşoğlu, Kul Haydar, Kul Sadin, Müküm Bey...

Yerleşik yaşama geçildikten sonra ise Barak ozanları arasında İzanlı Hatice, Beyoğlu ve Kılıçoğlu gibi isimler karşımıza çıkıyor.

Günümüzde köyden kente göçe bağlı olarak Barak ozanlık yaşamının geçmiş dönemlere göre parlak olmadığı söylenebilir. (Karataş, 1998: 132-190) Ayrıca günümüzde Barak türkülerini icra eden ve okuyanlar sanatçıları şöyle sıralayabiliriz. Şerif Akbağ, Hacı Çiçek Magül, Mehmet Yılmaz, Antepli Âşık Hasan Hüseyin, Mehmet Şenses, Hasan Beydilli, Cevdet Günebakan, Ahmet Özoğlu, Ökkeş Dehmanoğlu, Mustafa Çinkılıç, Hanifi Açıkgöz, Halit Arapoğlu, Tevfik Karalar, Ramazan Karalar, Hasan Gezer, Ekren Avcu, Hasan Bulut, Hasan Bulut Ahmet Üzüm. Fevzi Çoban, Cahit İzci, Ümit Can İlhan, Fayat Alagöz, Kadir Asla, Mehmet demir, Gültekin Çekik Asım Kuzuluk (Ekinci, 2013: 7-8) Nuri Sesigüzel, İbrahim Tatlıses, Belkıs Akkale, Gül Ahmet Yiğit, Azize Gürses, Mehmet Seske, Dilber Ay, Musa Eroğlu, Halil Kendirli, Yılmaz Alper, Mehmet Yakar, Ali Nurşani, Mustafa Açıkşes, Mehmet Kalkan...

Barak toplumsal yaşamını böyle bir sempozyum makalesiyle detaylandırmak yeterli olamaz. Yine de bu sempozyum düzenleyen değerli hocaların girişimlerini önemli bir girişim olarak görüyorum. Özellikle Gaziantep'te yapılması, konuya önemli bir anlam da katmaktadır. Barak gibi bir Türkmen toplumunun tarihi yaşam akışı içinde konusunun uzmanı olan akademisyenlerce kaleme alınması Barak kültürünün gelecek kuşaklar intikali bakımından önemli bir gelişme. Emegi geçen herkese teşekkürler.

KAYNAKÇA

- Bozkurt, İ. (2012), *Tüm Yönleri ile Nizip Tarihi*. Nizip: Merve Ofset Matbaacılık.
- Ahmet, R. (1989), *Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200)*, İstanbul: Enderun Basımevi.
- Aksoy, M. A. (1995), Bark Odaları. *Karpuzatan Dergisi*. 3 (13-14).
- Ayhan, A. (2020), *Balıkesir ve Çevresinde Horasan Erenleri*. Balıkesir: Kent Arşivi Yayınları.
- Barthold, W. (1979) "Barak Hacı" *M.E.B İslam Ansiklopedisi*, 5. bs., C.2 , İstanbul: Milli Eğitim Basım Evi.
- Bozkurt. İ. (2012), *Tüm Yönleri ile Nizip Tarihi*, Nizip/Gaziantep: Merve Ofset Matbaacılık .
- Çelikdemir, M. (2002:252), "Rakka Mukavelesi (19 Aralık 1692)", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. C.5, Sayı:1, Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Matbaası.
- Ekinci, S. (2013), *Gaziantep ve Barak Müzik Kültürü*. Gaziantep: Logos Matbaacılık.
- Gölpınarlı, A. (1958), *Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli Vilayet Nâme*, Ankara: İnkılap Kitapevi,
- Zeyrek, G. (2009). *Barak Türkmenleri*.(Yayınlanmamış doktora tezi) Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Karataş, C. (1998), *Son Göçebe Baraklar*, İstanbul: Bumerang Yayınları.
- Mahmut, K. (2004), *Divanü Lügati't Türk. Hazırlayanlar: Ercilasun, A. B.- Akkoyunlu, Z.* Ankara: Ertem Basım ve Yayın Dağıtım.
- Kum, N. (1963) "Türkmen Barakları" *Etnografya Türk Dergisi*, C.2, Sayı: VI, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Ocak, A. Y. (2002), *Sarı Saltık*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Orhunlu, C. (1987), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretler İskâmı*, İstanbul: Eren Yayıncılık ve Kitapçılık .
- (Refik, A.1989), *Anadolu'da Türk Aşiretleri*. (966-1200) İstanbul: Enderun Basım evi.
- (Ölmez, K. Z. (1996), *Ebulgazi Babadır Han/ Şecere-i Terakime-Türkmenlerin Soy Kütüğü*. Ankara: Şafak Matbaacılık.
- Sümer, F. (1972), *Oğuzlar*. 2.Baskı. Ankara: A.Ü.D.T.C.F Yayınları.

Şaik G. O. (1993), *Bugünkü Dille Dede Korkut*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Tanyol, C. (1952) "Baraklarda Örf ve Âdet Araştırmaları", *Sosyoloji Dergisi*, İ.Ü.E.F. Yayınları, 7 (73-74).

Tanyol, C. (1952) "Baraklarda Örf ve Âdet Araştırmaları", *Sosyoloji Dergisi*, İ.Ü.E.F. Yayınları, 7 (92-95).

Uçakçı, İ.(2013) *Çorum, Yozgat, Kırşehir, Kırıkkale, Çankırı Yöresinde Oğuz Boyları - Aşiret, Oymak ve Cemaatler*, Ankara: Ertem Basım.

İsa Tiryaki, Gaziantep

Av. Kalgay Özarslan-İstanbul.

GAZİKÜLTÜR